
MATERIJAL ZA DISKUSIJU U VEZI EVENTUALNOG UVOĐENJA RELI- GIJSKE DISCIPLINE U ŠKOLSKI PRO- GRAM

1. Razlozi protiv i razlozi za:

1.1. Sigurno nisu svi sporazumni s time

Razlozi:

- a) osobno negativno iskustvo s „vjerona-
kom u školi“:
 - zbog obligacije određene vjerničke pra-
kse;
 - zbog metode učenja;
 - zbog apsolutiziranja vjerničkog kao ne-
ospornog izvora etičkog ponašanja;
 - zbog...
- b) nužnost da javna škola bude akonfesio-
nalna;
- c) bojaznost od indoktrinizacije i ideologi-
zacije;
- d) religija kao irelevantan element u ljud-
skom životu;
- e) religija kao otuđujući faktor ljudske osob-
nosti;
- f) ...

1.2. Oni koji bi to htjeli

Razlozi:

- a) konstitutivni element ljudske osobnosti
koji traži da bude studiran i njegovan u svrhu
cjelovitog promicanja čovjeka;
- b) religijske vrednote su utkane u biće na-
roda koji žive na ovim prostorima i u njihovu
kulturu pa pod tim vidom treba biti respekti-
ran i promican;

c) ovakav jedan „predmet“ mogao bi biti od koristi za profiliranje i usvajanje opće važećih etičkih normi ili pak ljestvica etičkih vrednota;

d) u slobodnom svijetu, uz sve diskusije, on je sačuvao svoje pravo da bude jedan od školskih predmeta;

e) ...

1. Pitanje naslovnika

Paleta učenika naših škola, odnosno njihovih roditelja (oni bi svakako trebali biti konzultirani za određenu uzrast vlastite djece ukoliko se usvoji načelo opcionalnosti ove discipline!) veoma je široka i šarolika gledana kroz prizmu religioznog opredjeljenja:

- a) ateisti, antiteisti
- b) agnostici
- c) indiferentni
- d) simpatizeri
- e) Vjernici:
 - rimokatolici
 - pravoslavni
 - muslimani
 - luterani (cijela paleta njihovih denominacija)
- f) članovi ili simpatizeri nekih istočnih religija
- g) sljedbenici bilo koje religiozne provenijencije
- h) vjerski fanatici
- i) ...

Imajući u vidu ovdje djelomično navedenu kompleksnost „sljedbenika“ religijskog opredjeljenja postavlja se pitanje da li je moguće stvoriti jednu takvu religijsku disciplinu koja bi bila u stanju zadovoljiti sve skupa ili će se, ukoliko se bude inzistiralo da se pod svaku cijenu uvede u odgojno-obrazovni program takvo nešto, morati optirati barem djelomično za određenu konfesionalnost pa pod tim vidom stvoriti više alternativa religijske discipline. Postoji li uvjerenje da je moguće iskristalizirati neki zajednički „nazivnik“ koji bi zadovoljio i naslovnike i bio krajnje korektan prema disciplini? Istini za volju ni kod drugih naroda gdje ovakav jedan „predmet“ postoji kao školski nije se išlo do te mjere u detalje. Ostalo

se nekako na razini čiste informacije s obzirom na neke religije koje su manje prisutne i manje relevantne za dotični narod.

3. Pitanje nazivlja dotične religijske discipline

Iz onoga što je do sada rečeno evidentno je da se ova disciplina ni u kojem slučaju ne bi mogla poistovjetiti s klasičnim vjeronaukom, tj. izravnim odgojem pojedinca ili zajednice u prihvaćenoj vjeri jer kao takva školska religijska disciplina ne pretpostavlja načelno usvojenju vjeru, nego razmišljanje ili pak usvajanje informacija nad manifestacijama najrazličitijih vjera (religija kao pozitivna, mjerljiva komponenta vjere!). S obzirom na odgoj u vjeri (vjeronauk ili kateheza!) ova disciplina mogla bi se u krajnjem slučaju smatrati predkatehezom (preambula catechesis!), predvjeronaukom. Budući, dakle da se po svojoj predmetnosti ne poistovjećuje sa vjeronaukom onda ne bi imalo nikakvog smisla da se tako naziva. Trebat će prema tome stvoriti adekvatnu nomenklaturu. Nazivlje mora zadovoljiti neke uvjete:

1) treba ukorporirati sva ona dostignuća koja su učinjena na tome području a koja nisu imala priliku da se kod nas niti prihvate niti primjene;

2) čuvati se svake reklamnosti koja u prvi plan stavlja potrebu za općom prihvaćenošću ali ne i znanje onoga što se u „paketu“ krije;

3) imati u vidu terminologiju (i dati se njom nadahnuti!) onih krajeva gdje ova disciplina postoji već niz decenija kao uspješan školski predmet.

3.1. Kako je to kod drugih?

Rekao bih nešto izravnije o ovoj posljednjoj prerogativi. Nakon dugogodišnje prakse i ozbiljnih znanstvenih istraživanja „zapadne zemlje“ su usvojile slijedeće nazivlje za ovu disciplinu:

3.1.1) anglosaksonsko područje bez obzira na vjersku denominaciju zove ovu disciplinu religious education (religiozni odgoj);

3.1.2) njemačko područje: Religionsunterricht (religijska nastava);

3.1.3) francusko područje: enseignement

religieux (religiozna nastava, pouka, obuka);

3.1.4) španjolsko govorno područje: *enseñanza religiosa* (religiozna nastava, pouka, obuka);

3.1.5) portugalsko govorno područje: *ensino religioso* (religiozna nastava, pouka, obuka) ili *ensino da Igreja nas escolas* (crkvena nastava, pouka, obuka u školama);

3.1.6) talijansko područje: *insegnamento della religione* (religijska nastava, pouka, obuka);

3.1.7) flamansko područje: *schoolkatechese* (školska kateheza).

Evidentno je iz ovdje navedenih primjera da preteže nazivlje religiozna ili religijska nastava, pouka, obuka unatoč vrlo različitih kultura, civilizacija, podneblja, tradicija, afiniteta naroda unutar kojih se „predaje“ ovaj „predmet“ u školama. On se doslovno prenosi iz idioma u idiom (*Religionsunterricht*, *insegnamento della religione* ili *enseignement religieux*, *enseñanza religiosa*, *ensino religioso*).

Da li bi se kod nas mogao usvojiti isti naziv? Koji bi razlozi bili protiv a koji za? Prije svega stručnjaci s područja didaktike, metodike ili bilo koje druge za ovu problematiku meritorne discipline bi trebali reći svoju riječ. Da li je ova sintagma u skladu s hrvatskom stručnom terminologijom? Ukoliko nije, koje nazivlje moglo bi se usvojiti kao najsretnije?

3.2. Prvi pokušaji kod nas

U zadnje vrijeme kad se kod nas govori o ovoj eventualnoj školskoj disciplini upotrebljava se sintagma religiozna kultura. Ne sporeći neka razmišljanja na području teoretskog domijavanja (naročito francusko područje!) koja djelomično idu u ovom pravcu, bilo bi ipak dobro razmisliti nad sintagmom zbog slijedećih razloga:

3.2.1) nigdje se kao takva službeno ne upotrebljava. Tek u nekim studijama se izučava zapravo kao vrlo važno obilježje religijske školske discipline;

3.2.2) ukoliko bismo se pak ipak odlučili za ovu nomenklaturu morali bismo svjesno prihvatiti rizik da se laćamo nečega što je tek u fazi razmišljanja;

3.2.3) ne sporim da je sintagma religiozna kultura dosta simpatična za različite svjetona-

zore i vjerske denominacije. No, da li je to dostatno kako bi se odstupilo od „zapadne tradicije“ koja vjerojatno ima opravdane razloge da je sačuvala upravo takvu terminologiju? Ukoliko je samo problem adekvatnog prijevoda njihova nazivlja onda to ne bi trebalo zabrinjavati. Važno je spasiti disciplinu u njoj predmetnosti a nazivlje prilagoditi podneblju.

4. Predmetnost ove discipline

4.1. Neke prerogative

Budući da bi se ova disciplina kao organska cjelina nudila unutar odgojno-obrazovnog programa u svrhu odgovora na iskonska ljudska pitanja viđena kroz prizmu religioznosti ali ne isključivo određene konfesionalnosti prihvaćajući interdisciplinarnost i sebi svojstvenu kritičnost kao uostalom i svaka druga znanost, ona će morati striktno poštivati opće ciljeve i metode koji su zadani školi te kao takva neće moći nikad biti „strano tijelo“ unutar ambijenta gdje se nalazi.

Odrediti pak striktno predmetnost ove discipline bit će ponajteža stvar. Ako se želi pod svaku cijenu sačuvati korektnost prema „za“ i „protiv“ onda će u profiliranju sadržaja ovog „predmeta“ trebati paziti na slijedeće:

4.1.1) on ne smije biti prilika za „misionarenje“ niti jedne vjeroispovijesti;

4.1.2) treba biti krajnje obazriv prema onima koji nemaju nikakav vjerski stav (indiferentni!);

4.1.3) poštivati one koji zbog sumnji u sve skupa i u sve pojedino, skeptično se laćaju toga posla;

4.1.4) prema ateistima koji negiraju svaku potrebu transcendentnog u imanentnom treba njegovati poštivanje i tražiti razložnost;

4.1.5) prema antiteistima koji (predpostavlja se iz uvjerenja) stvaraju strategiju argumentirane borbe protiv religije kao alijenacije ljudske osobnosti isto tako treba postupati obazrivo i argumentirano;

4.1.6) krajnje biti tolerantan prema svim vjeronazorima te u isto vrijeme tražiti najbolji mogući način kako svakog od njih približiti naslovniku da mogne sagledati što cjelovitije

njegovu pozitivnost kako za pojedinca tako i za zajednicu.

4.2. Što bi onda bio glavni sadržaj ovog „predmeta“? Neki konkretni prijedlozi koji jasno trebaju biti kritično sagledani, pročišćeni, dopunjeni...:

4.2.1) religioznost ontološka komponenta ljudske osobnosti koja se manifestira na svim razinama razvoja počev od onog najprimitivnijeg do najsuvremenijeg u različitim intenzitetima i kroz mnogolikost oblika;

4.2.2) regulativa određene religioznosti (njeni izvori, tradicija, „učiteljstvo“, suvremena interpretacija – „teologija“);

4.2.3) njena relevantnost na području kreiranja nutarnjih stavova pod vidom morala odnosno etike, odgoja čuvstava, duševno-duhovnog oplemenjivanja, svjetonazora...;

4.2.4) njena vanjska manifestacija: ponašanje u skladu religijskog opredjeljenja, religijska kultura, socijalno-karitativni rad nadahnut i podržavan religijskim opredjeljenjem;

4.2.5) njena transcendentalna komponenta koja osmišljava imanentnost ali se ne da njom zarobiti te je s jedne strane imperativ da se mora biti „djelotvoran“ a s druge otvorenost prema „nadilaženju samoga sebe“;

4.3. Metodologija discipline

4.3.1) ova disciplina, ukoliko bi bila prihvaćena u školski sistem, kao i sve druge školske discipline, mora prihvatiti ciljeve i metode za koje se škola opredjelila kao suvremena odgojno-obrazovna institucija.

4.3.2) Više nego kod nekih drugih školskih predmeta kod nje će trebati pripaziti na interkomunikacijsku dimenziju kao nezaobilaznu komponentu ovog „predmeta“. Religiozno (religere) jest upućenost na sudnos.

4.3.3) Kod nas će zbog multikulturalnosti i multikonfesionalnosti društva u metodici ovog predmeta trebat uvažiti načelo interkulturalnosti i interkonfesionalnosti.

5. Što ne bi smjela biti ova disciplina?

5.1. Striktno KONFESIONALNO propagiranje njoj specifičnih i svojstvenih vrednota zbog

strukture i različitosti naslovnika kojima su otvorene javne škole. Tako nešto ne bi imalo uporišta ni u teologiji ni u psihologiji ni u pedagogiji. Druga je stvar jednokonfesionalnih odgojno-obrazovnih centara.

5.2. Radikalno AKONFESIONALNI pristup koji bi izbjegavao sve ono što bi bilo pod kojim vidom bilo vezano uz određenu konfesionalnost te se pozivalo samo i isključivo na naravnu religioznost.

5.3. Isključivo INFORMATIVNI model koji bi se sastojao samo u informiranju o religioznom. Budući pak da se na području religije ne može sve objektivizirati nego je osnovano na vjeri kao povjerenju, pouzdanju (npr. transcendentalne vrednote, bivivanje i izvan ovakve fizičke pojavnosti...) reskira se da se na račun apsolutnog respektiranja naslovnika ostane nevjeran „predmetu“.

5.4. Striktno ISKUSTVENI model vidi svoj cilj u posredovanju vjerskih „istina“ isključivo kroz prizmu iskustva. Ne negirajući nezaobilaznu važnost iskustva na području religije, ne može se reći da se ona „spoznaje“ samo kroz ovaj oblik ljudskog bivovanja. Postoje neke religiozne prerogative koje su izvan domene izravnog, osobnog iskustva: neki biblijski odnosno povijesni događaji koji su po sebi nepovnljivi nego ih se živi i prihvaća kao činjenice na kojima se gradi i osobna vjera koja se onda manifestira kroz religiozno. Prihvatili se ovaj model, (to je velika tendencija kod nekih suvremenih duhovnih pokreta!) riskira se parcijalnost, individualnost, sentimentalnost itd., što se onda protivi sustavnosti koja je važna za integralno koncipiranje religioznog kao takvog.

6. Pitanje obligatnosti

Bilo bi idealno kada bi na ovom području bilo sve zajedničko i ni od koga neosporavano. U tome slučaju ne bi se stvarali strahovi i zbog toga bojkoti. Međutim, kao i kod svih drugih disciplina i ovdje, po svemu sudeći, postoji zajednička „platforma“ a onda razlike manjeg ili većeg intenziteta. Svaka znanost, odnosno umjetnost, ili bilo koja druga ljudska djelatnost ima svoje „škole“, „struje“, „smjerove“ koji se onda međusobno nadmeću, sučeljavaju pa na

taj način nadopunjuju i obogaćuju. Ukoliko ova disciplina ne bi bila odgoj u određenoj vjeri nego predmet koji posreduje opće prihvaćene vrednote jednog područja, ne vidi se uvjerljivog razloga da bi on bio rezerviran samo za neke učenike kao što to nije slučaj niti s drugim predmetima.

Kod drugih naroda gdje je pak naglašena konfesionalnost ovoga predmeta nude se alternative. Nema razloga, ukoliko se to kod nas pojavi kao problem, da se ne učini isto. I zato pitanje općeprihvaćenosti religijske discipline kao školskog „predmeta“ koji bi više inzistirao na konfesionalnosti ni u kojem se slučaju ne bi smio služiti kriterijem bezuvjetnog nametanja. Za djecu bi u takvom slučaju trebali odlučivati njihovi roditelji, kao uostalom u svim slobodnim zemljama svijeta, a mladi bi pred sličnom ponudom morali zauzeti osobni stav. Prema tome, ako se stvarno uđe u te vode stvar se rješava šarolikošću ponude pod vidom vjerske denominacije i pod vidom svjetonazora (katolici, pravoslavni, protestanti, muslimani... humanisti, agnostici, nevjerujući...).

7. Ingerencija nad ovom školskom disciplinom

Bolje je stvar postaviti na vrijeme na „tapet“ nego čekati da ga eventualni zaplet ili konflikt postavi. Tko bi stvarao programe, planove, sadržaje, ciljeve, metode ove discipline? Ukoliko bi se uspjelo da se kreira jedna takva disciplina koja ne bi imala puno s konfesijom i praksom vjerničke zajednice, onda se ne vidi nikakvog razloga da ne bi nad njom svu ingerenciju imalo Tijelo koje je inače ingerentno za školski odgoj i obrazovanje. Ukoliko se pak pokaže da će ipak dotična disciplina biti „obojena“ specifičnom ili specifičnim konfesionalnostima ne bi se smjelo olako ignorirati mišljenja autoriteta dotičnih vjeroispovijesti.

Ovaj problem se rješava u nekim zemljama tako da država propisuje udžbenike a vjerska zajednica predlaže nastavnike. Negdje gdje je populacija religiozno jako homogena, vjerska zajednica stvara udžbenike i izvodi programe respektirajući metode i ciljeve škole. U multi-religioznim sredinama konzultira se vjerske za-

jednice i pri sastavljanju udžbenika i pri izvođenju programa itd. Svakako mislim da ne bi bilo hvalevrijedno da se ovim stvarima pristupa bez ikakve konzultacije vjerskih zajednica ako ni zbog čega drugog a ono barem zbog postavke kompetentnosti koja im je svojstvena na ovom području.

8. Načini uklapanja ove discipline u odgojno-obrazovni program

Dosadašnje iskustvo kaže da je veoma riskantno ulaziti u školski sistem bez dobro profilirane epistemologije discipline. Na taj način riskira se infradisciplinarnost (rastakanje znanosti). Opće propagirano načelo u krugu školske djelatnosti najrazličitijih razina, premda njegova kriteriologija nije svugdje jednako izdiferencirana a još manje usvojena, jest načelo interdisciplinarnosti. Ono po svojoj naravi predpostavlja ravnopravan razgovor među samostalnim znanostima. Nema discipline tamo gdje „njene“ sadržaje bez nutarnje povezanosti i međusobne uvjetovanosti, neka druga disciplina može interpolirati putem svoje metodologije te ih kao takve ponuditi naslovnicima i na taj način zauvijek otkloniti potrebu organične discipline. Ovakav pristup stvara nepremostive probleme. Prije svega od mnogih poznavanje biti i naravi sadržaja, poznavanje izvora, sadržaja, adekvatnih metodologija, poznavanje afiniteta naslovnika pod vidom ovih sadržaja. To predpostavlja da onaj koji ih posreduje uz svoju znanost mora poznavati i cijeli dijapazon karakteristika onoga što kroz svoj predmet želi interpolirati. Apsolutiziranje ove postavke moglo bi svršiti u slijedećim devijantnostima:

7.1. ili će se stvar površno shvatiti pa površno i primjeniti;

7.2. ili će zbog neadekvatnog znanja nastati averzija prema takvim sadržajima pa će ih se bojkotirati;

7.3. ili će se zbog obligacije izvana forsiranjem oni nametati;

7.4. ili će se neke discipline smatrati posebno privilegiranim za ovo područje pa će zbog toga pretendirati i na određeni patronat što najčešće onda svršava u vodama manipulacije.

Ni jedno od ovoga ne bi bilo dobro za pro-

micanje religioznih vrednota. To pak ne znači da religiozna disciplina stvarno ne posjeduje nikakvu „zakvačku“ na ovu ili onu školsku disciplinu. Za kozmologiju jako dobro dođu neki matematički teoremi i obratno. To ipak ne znači da je samim tim dovedena u pitanje autonomija ove ili one znanosti. Naprotiv! Upravo zbog toga ne vidim nekog posebnog razloga da bi se vodile zasebne diskusije o „interpolaciji“ pojedinih religijskih sadržaja u neke druge discipline. To se samo po sebi razumije.

Sve ovo nas nuka da će biti nužno, ukoliko se uvidi svrsishodnim uvoditi jednu ovakvu disciplinu u odgojno-obrazovni program, služiti se epistemološki do u detalje razrađenom autonomnom disciplinom koja će izravno biti zadužena za promidžbu religioznih vrednota. Kao takva ona već postoji i ima svoje izvore, sadržaje, metode, ciljeve, programe, pomagala, aktere, naslovnike... sve dakle ono što joj je potrebno da samostalno nastupa te se služi i interdisciplinarnošću kao načelom međusobnog obogaćivanja u krugu različitih disciplina.

8. Izvoditelji ili akteri (Nastavnici)

Da bi se religijska disciplina stručno i odgovorno njegovala i promovirala u sklopu odgojno-obrazovnog programa iza nje moraju stajati lica koja bi joj garantirala ovakvu kvalitetu. Ovdje se postavlja, dakle pitanje, tko bi to bio i kakva bi trebala biti njegova formacija?

Prije toga trebalo bi ipak apsolvirati jedan drugi problem: u kojem životnom razdoblju treba početi odnosno završiti dotični proces? Mislím da ne bi trebalo ovdje odstupati od logike drugih predmeta. Ima predmeta koji su kraćeg ili dužeg roka. Sve zavisi od usmjerenja škole. Za nekoga npr. matematika može trajati od prvog razreda pa sve do promocije u doktora nauka, dok će kod drugog taj isti predmet obligatno započeti u prvom razredu ali će se završiti koncem srednje škole. Ne vide se opravdani razlozi, ako se kao kriterij uzme ustaljena praksa u drugim zemljama, da bi i za ovaj „predmet“ trebalo biti drukčije.

Usvojivši ovo načelo otvara se vidik na formulaciju onih koji bi bili izravno zaduženi kao „nastavnici“ ovog predmeta. Razina njihove

formacije prema tome ovisit će o razini institucije u kojoj bi željeli djelovati. A njihovu formaciju trebale bi garantirati one institucije koje im mogu osigurati jedan takav nivo.

Konkretno. Postoje li takve snage u ovom narodu? Ako se računa samo sa svećenicima, djelomično časnim sestrama i pogdjekojim za to osposobljenim „laikom“, onda se sa sigurnošću može ustvrditi da ne postoje. Na području Jugoslavije postoji oko 4.000 katoličkih svećenika i preko 6.000 časnih sestara. Ove zadnje tek bi se djelomično mogle uključiti u sličan posao jer nemaju za to adekvatnu formaciju a oni prvi, imajući u vidu njihovu dob, preuzete obaveze (župnici, kapelani, odgojitelji, predavači, izdavači...) tek s jednim malim dijelom njihovog vremena moglo bi se računati u tu svrhu. Upravo zbog toga, ako se očekuje, od strane bilo koga, da bi tu dužnost mogla apsolvirati samo i isključivo ova profesija onda su to nerealna očekivanja. Problem će se, ako bude za njega interesa, morati rješavati na drugi način: maksimalnim angažiranjem postojećih institucija koje bi mogle osposobiti sličan kadar (bogoslavni fakulteti, više bogoslovne škole, određeni instituti), stvaranje novih sličnih institucija te eventualnim osnivanjem katedri te discipline pri postojećim našim sveučilištima. Trebat će se dakle raditi na dvije razine: kratkoročno (ukoliko je razborito da se odmah krene s tom disciplinom!) uz rizik popriličnog nesnalaženja jer malo je ljudi koji su bili formirani sa svješću da će se baviti jednim takvim zadatkom (vjeronaukovanje odnosno katehiziranje nije ono što traži škola a što naši svećenici koliko-toliko poznaju) te dugoročno, formiranjem novih snaga što pak zahtijeva puno vremena, maksimalno angažiranje za to osposobljenih institucija te eventualno kreiranje novih.

Možda se nema u vidu sve ovo skupa kad se u javnosti govori o „ponovnom uvođenju vjeronauka u škole“. Samim tim ne želi se valjda reći da onda ni ne postoje ovi problemi. Bila bi velika iluzija tvrditi tako nešto.

Marko Pranjic